

și-ar dori cei care pledează pentru ea. Prea puțină flexibilitate ar putea însemna o slabă pregătire a elevilor pentru a face față unui mediu social în schimbare, după cum prea multă flexibilitate ar putea submina integritatea internă a procesului educațional, ar putea duce la fragmentare și la scăderea standardelor de calitate. Problema-cheie este modul în care afectează învățarea, calitatea experiențelor de învățare pe care le au elevii. Altfel spus, este vorba despre maximizarea implicării elevilor și îmbunătățirea rezultatelor învățării folosind abordări adecvate. Oricărui profesor care își propune o mai mare flexibilitate în realizarea procesului educațional ar trebui să-i fie clar ce înseamnă aceasta în contextul concret al claselor la care predă, să-i fie clare motivele și justificarea acestei opțiuni. De aceea, evaluarea oricărui demers de flexibilizare trebuie să fie un proces extrem de nuanțat, ponderând cu atenție preferințele concurente. În acest sens, sunt necesare judecăți practice și de valoare, altfel, presuposițiile cu privire la mișcările către mai multă flexibilitate vor rămâne netestate și ipotezele cu privire la ceea ce constituie o experiență validă pentru elev vor rămâne neexamine.

În paginile acestei cărți sunt prezentate mai întâi complexele semnificații conceptuale ale învățării flexibile și temeiurile ei, problematica diferențierii instruirii, strategiile didactice prin care poate fi promovată și resursele educaționale disponibile, pentru ca apoi să fie abordate ceea ce am considerat a fi ipostazele practice ale manifestării ei. Astfel, cei interesați de această problematică, profesori, studenți, specialiști în educație, vor găsi repere teoretice care se pot constitui în puncte de plecare pentru propriile interogații, investigații, reflecții și inițiative care să depășească practici consacrate printr-o îndelungată tradiție, dar uneori ineficiente.

I.

CE ESTE ÎNVĂȚAREA FLEXIBILĂ

1. POSIBILE ÎNȚELESURI

Atunci când vorbim de flexibilitate în educație, este tentant să ne concentrăm atenția în primul rând asupra problemelor de flexibilizare a sistemelor și structurilor, foarte importante de altfel, dar la fel de importantă este evidențierea principalelor aspecte referitoare la realizarea învățării de către elevi. Problema flexibilității nu poate fi limitată la a vorbi despre sisteme instituționale. Flexibilitatea sistemelor nu constituie un scop în sine, ci mai degrabă un mijloc de a-i ajuta pe elevi să ajungă la forme personale de flexibilitate, astfel încât să poată fi mai bine pregătiți pentru a face față și a contribui la evoluția unei lumi fluide. Rezultatul preconizat al pedagogiilor flexibile sunt absolvenții flexibili, adică acei absolvenți capabili să facă față cu succes complexității, incertitudinilor și cerințelor unei lumi aflate în schimbare, dintr-o poziție pe care R. Barnett (2007) o identifică drept flexibilitate epistemică. Nu este vorba doar despre dobândirea cunoștințelor, la rândul lor schimbătoare, și despre formarea abilităților, ci și despre anumite tipuri de dispoziții și calități care, împreună, sunt susceptibile de a le permite absolvenților să fie orientați spre lume activ și constructiv. Flexibilitatea elevilor, mai arată R. Barnett, ridică anumite probleme legate de flexibilitatea pedagogică. Nu vom putea spera să aducem transformările personale necesare pentru a le permite absolvenților să prospere într-o lume

incertă și provocatoare decât dacă procesele pedagogice aferente prezintă ele însele forme de flexibilitate.

Dezvoltarea tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, precum și accesul tot mai larg și mai facil la aceasta schimbă fundamental modelele de relaționare între oameni, viața lor de zi cu zi. Nivelul crescut de interconectare la care s-a ajuns a determinat apariția unor comportamente greu de imaginat nu cu mult timp în urmă. Astfel de schimbări au generat și noi modalități de raportare la scopurile și modalitățile de realizare a educației, astfel încât indivizii să-și dezvolte capacitatea de a-și găsi propriul drum într-o lume tot mai dinamică, volatilă, incertă și ambiguă. Școala de astăzi trebuie să pregătească tânăra generație pentru schimbările tot mai rapide și mai complexe din economie și societate. În acest context, abordările curriculare trebuie să țină seama de o dimensiune dominantă a politicilor educaționale manifestă deja în lume: educația pentru toți și pentru fiecare în parte. Premisa de la care se pornește este aceea că educația de calitate nu poate fi decât una diferențiată și incluzivă. Pentru a răspunde acestei exigențe, sistemele de educație trebuie să își îmbunătățească performanțele în a le asigura tinerilor abilitățile necesare pe piața muncii, dar și în viața socială cotidiană.

Flexibilitatea este considerată a fi o calitate valoroasă, pe care indivizii și grupurile își doresc să o aibă. Cine, la urma urmei, și-ar dori să fie considerat inflexibil? Așa cum se întâmplă frecvent, unii sunt încântați să-și asume chiar această etichetă (Baggaley, 2011). Deoarece este un câmp deschis și emergent, problematica flexibilității nu poate fi niciodată epuizată. Noi posibilități vor apărea continuu, noi orizonturi se vor deschide. Unii ar putea vedea în flexibilitate o oportunitate de a crește coordonarea între sistemele instituționale, naționale și transnaționale, în interesul hiperglobalizării (Lipovetsky, 2005), alții vor căuta ca prin flexibilitate să obțină o eficiență mai mare în sistemul de învățământ. Unii pot vedea în flexibilitate o șansă mai mare de integrare în viața socioprofesională, alții vor vedea calea de „eliberare” a elevului, punându-l în situația de a-și controla propriile experiențe de învățare. Flexibilitatea cuprinde, în consecință, sistemele

de valori suprapuse și utilizate alternativ în prioritizările instrumentale, sociale, economice și personale.

Semnificația termenului „flexibilitate” vizează realizarea educației în așa fel încât tânăra generație să fie formată conform exigențelor societății contemporane. R. Barnett, de exemplu, susține cu tărie că „secolul XXI solicită ființe umane care sunt ele însele flexibile, capabile să răspundă în mod intenționat la situații și idei noi” (Barnett, 2014, p. 9). Z. Bauman (2007) sugerează că, spre deosebire de vechea regulă a conformării, astăzi flexibilitatea este apreciată ca fiind virtutea cea mai benefică pentru un individ, reflectând cu deosebire adaptabilitatea rapidă și dorința de a urmări oportunitățile.

Societatea îi pretinde școlii să formeze indivizi capabili de a se adapta cu ușurință la schimbare, de a-și asuma responsabilități, de a se manifesta liber și creativ în viața socială și profesională. În acest context, profesorul este solicitat să-și regândească continuu rolurile și ipostazele didactice, pentru a stimula cât mai bine potențialul de învățare al elevilor săi. Astfel, flexibilitatea devine un principiu-cheie pentru structurarea unei oferte de învățare care să-i atragă, să-i stimuleze și să-i implice pe elevi.

Flexibilitatea pedagogică ar trebui aplicată ca mijloc de promovare a succesului educațional. Scopul ei este de a le permite tuturor elevilor să participe la activitățile propuse în clasă sau în afara acesteia și să progreseze în procesul de învățare în conformitate cu cerințe adaptate la nivelul lor de dezvoltare. Pentru a face acest lucru, profesorii își pot extinde opțiunile de intervenție pentru a pregăti mai bine elevii pentru viața într-o societate care se schimbă rapid. Se consideră că principalele caracteristici ale schimbărilor rapide din societate sunt volatilitatea și incertitudinea (OECD, 2018). Pentru a-i pregăti pe elevi să facă față unui viitor incert, obiectivele educaționale ar trebui să vizeze cu deosebire dezvoltarea competențelor adaptative. În acest sens, creativitatea este menționată ca fiind una dintre abilitățile esențiale ale oamenilor în secolul XXI (Coil, 2014; Piirto, 2011), vitală pentru succesul individual și social (Kaufman & Sternberg, 2006). Mulți cercetători au considerat flexibilitatea, un element indispensabil al creativității, ca fiind determinantă pentru înțelegerea conceptelor, rezolvarea problemelor și o

înțelegere mai profundă a cunoștințelor procedurale (Sternberg & Lubart, 1999). Flexibilitatea este, de asemenea, necesară pentru ca profesorii să ajusteze obiectivele, conținuturile și strategiile didactice astfel încât să se potrivească, în mod corespunzător, cu așteptările și contextele în schimbare (Sherin & Drake, 2009). Este extrem de important ca profesorii să aibă capacitatea de a înțelege și de a urmări facilitarea realizării noilor obiective educaționale prin adaptarea materialelor curriculare în predarea lor zilnică, în contextul actualelor schimbări din societate. Astfel, flexibilitatea este considerată nu numai o competență-cheie pentru generațiile viitoare, ci și una dintre competențele de bază ale profesorilor în utilizarea Curriculumului. Cu toate acestea, conceptul de „pedagogie flexibilă” nu a fost încă suficient de operaționalizat pentru a dezvălui rolurile didactice explicite în realizarea predării eficiente și inovatoare, precum și semnificația sa în dovedirea expertizei profesorilor privind utilizarea Curriculumului (cum ar fi citirea și interpretarea lui sau planificarea și implementarea adaptativă a lecțiilor). Flexibilitatea în utilizarea Curriculumului este legată de capacitatea și dispoziția profesorilor de a face o planificare adaptativă a lecțiilor și o predare adaptativă a lor în clasă, prin aplicarea strategiilor adecvate.

Conceptul de „flexibilitate pedagogică” provoacă interogații de felul: În ce moduri procesele didactice ar putea dobândi o mai mare flexibilitate în ceea ce privește angajamentul elevilor? În ce măsură profesorii manifestă atitudini flexibile pentru a veni în întâmpinarea nevoilor elevilor priviți ca indivizi unici? Cât de deschisă este relația pedagogică dintre profesor și elev? În ce măsură elevii au posibilitatea de a decide asupra modurilor de realizare a învățării? Cum pot fi încurajați și sprijiniți elevii să-și dezvolte propriile forme de flexibilitate în relație cu lumea? Organizarea unui mediu pedagogic în care elevii își pot dezvolta flexibilele capacități necesare pentru a răspunde provocărilor unei lumi în continuă schimbare trebuie să se plieze pe preferințele de studiu ale acestora, referitoare la ce, unde, când și cum învață.

De mai mult timp se vehiculează termenul de „educație flexibilă”, un termen general care ar incorpora învățarea flexibilă, predarea flexibilă și alți termeni înrudiți care au intrat deja în utilizarea pedagogică obișnuită

(Palmer, 2011). Nu există însă o definiție comună, universal acceptată a educației flexibile, literatura pedagogică sugerând o gamă largă de accepțiuni (Casey & Wilson, 2005; King & Kenworthy, 1999; Kirkpatrick & Jakupc, 1999; Nicoll, 1998). Flexibilitatea poate lua forme foarte diverse și poate răspunde unor motivații diferite. Următoarea accepțiune poate oferi o imagine de ansamblu asupra semnificației termenului: „un termen generic care acoperă toate acele situații în care cursanții au ceva de spus despre cum, unde și când are loc învățarea, fie în contextul cursurilor realizate în instituții tradiționale, fie în contexte netradiționale precum învățarea deschisă, învățarea la distanță, programe, cursuri cu acces mai larg sau de dezvoltare profesională continuă” (Ellington, 1997, p. 4).

Termenul de învățare flexibilă a fost introdus și utilizat cu mai mult de două decenii în urmă, mai întâi în învățământul universitar (Nikolova & Collis, 1998), fiind integrat în multiple aspecte ale acestuia: predarea cursurilor, conținuturi, logistică, cerințe, timp, locații, evaluări și rezultate ale învățării (Wilkinson et al., 2004; Willems, 2005). În diferitele publicații, definițiile învățării flexibile împărtășesc două caracteristici comune: este centrată pe elev (student) și bazată pe tehnologie. Relativ recent, conceptul de flexibilitate a beneficiat de un interes teoretic crescut, atenția fiind îndreptată cu deosebire spre educația online și la distanță în învățământul universitar (Luckin et al., 2010; Dorrian & Wache, 2009; Demetriadis & Pombortsis, 2007). Progresele tehnologice au condus la dezvoltarea sistemelor TIC care permit integrarea de noi modele de învățare, ceea ce a creat mai multe oportunități pentru proliferarea învățării flexibile (Singh & Thurman, 2019). Totuși, unele definiții au subliniat faptul că flexibilitatea este posibilă și fără să includă un aspect tehnologic (Khan, 2007). Semnificațiile acestui concept pot fi extinse fără rezerve și asupra învățământului preuniversitar, în literatura pedagogică vorbindu-se de mult timp despre respectarea nevoilor individuale ale elevilor, personalizarea și diferențierea instruirii, utilizarea strategiilor didactice activizante, centrarea pe elev a activităților didactice etc. De altfel, respectarea particularităților (caracteristicilor) individuale a fost ridicată la rang de principiu didactic, a cărui operaționalizare permite valorificarea optimă a potențialului intelectual al fiecărui elev. În acest